

Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun, Uygulanması ve Etkileri

Hacı DURU

Dr., Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü
Haci.duru@egm.gov.tr

Mehmet YİĞİT

Diyarbakır Valiliği
Mehmet.yigit@icisleri.gov.tr

Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun, Uygulanması ve Etkileri

Özet

Türkiye, 1980'lerin başlarından itibaren PKK terörizminin hedefinde olmuştur. Bu sorunu çözmek için PKK ile mücadele adına çeşitli stratejiler uygulanmıştır. Bunlar arasında, 1987 - 2002 yıllarında uygulanan Olağanüstü Hal uygulaması (OHAL) önemli yer tutmaktadır. Ancak, OHAL ile birlikte ülkenin doğusunda kitleler göçe zorlanmış ve birçok insan hakları ihlalleri yaşanmıştır. 2002 yılında OHAL uygulamasına son verilmiştir. 2002 sonrasında, OHAL yıllarında oluşan mağduriyetlerin giderilmesi için bir dizi adımlar atılmıştır. Bunlardan bir tanesi 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun'dur. Bu çalışmada, 5233 sayılı kanunun amacına ne kadar ulaştığı nicel veriler kullanılarak test edilmiştir. Diyarbakır ilinin ilçe ve köylerinde 890 kişiye anket uygulanmış ve toplanan veriler sıralı regresyon analizine tabi tutulmuştur. Çalışmanın bulguları göstermiştir ki kanunun uygulanması deklare edilen amacına yönelik bir etki meydana getirmiştir. Ancak bu etki oldukça küçüktür. Sonuç kısmında bulguların detaylı bir şekilde yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: 5233 Sayılı Kanun, Terör, Terörle Mücadele, Geçiş Donemi Adaleti.

The Law on Compensation for Losses Resulting from Terrorism and the Fight against Terrorism, its Implementation and Effects

Abstract

Turkey has been targeted by the PKK terrorism since early 1980s. Various strategies have been used to fight the PKK. Among these, the State of Emergency (SoE) in years 1987 - 2002 has an important place. However, with the SoE, many human rights violations have occurred and people living in the Southeastern part of the country have been forced to migrate. The SoE has ended in 2002. After 2002, several steps were taken to compensate the losses of people due to the SoE. The Law on Compensation for Losses Resulting from Terrorism and the Fight against Terrorism is one of these steps. In this study, the extent to which the state has reached this goal is evaluated using quantitative data. A survey was conducted to 890 people in Diyarbakır's counties and villages. The results of the study shows that the law had an effect towards its declared goal. However, the size of the effect is rather small. These results are discussed in the conclusion section.

Keywords: Law Num. 5233, Terrorism, Counter-terrorism, Transitional Justice.

1. Giriş

Türkiye, 1980'lerin başlarından itibaren PKK terör örgütünün hedefi durumundadır. Ülke, PKK terörü ile mücadelesinde çeşitli merhalelerden geçmiştir (Özeren vd. 2012). Bu merhalelerde kullandığı stratejiler arasında doğru ve yanlışları olmuştur. Bunlardan en çok eleştirilenlerden birisi 1987'de başlayıp 2002'de sona eren Olağanüstü Hal (OHAL) uygulamasıdır (Kurban vd. 2006). OHAL ile birlikte Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da birçok insan hakları ihlalleri gerçekleşmiştir. Daha sonra bu ihlaller telafi edilmeye çalışılmıştır. Telafi için atılan adımlardan önemli bir tanesi 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun ve bu kanunun uygulanmasıdır. 5233 sayılı kanunun deklare edilen amaçları arasında "Devlete olan güveni pekiştir[mek]; vatandaş-Devlet kaynaşmasını artır[mak], terörle mücadeleye ve toplumsal barışa katkıda bulun[mak]" vardır (Terör ve Terörizmle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun Tasarısı, 2004). Bu çalışmada 5233 sayılı kanun ile deklare edilen bu amaçlara ne kadar ulaşıldığı sorgulanmıştır.

5233 sayılı kanun, deklare edilen amaçları ve bu amaçlara ne kadar ulaşıldığının anlaşılabilmesi için PKK terörizmi, bu terörizmin evreleri, bu evrelerde izlenen terörle mücadele stratejileri, OHAL uygulaması ve OHAL zamanında gerçekleşen insan hakları ihlallerinin incelenmesi gerekmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde bu konular incelenmiştir. 5233 sayılı kanun, literatürde geçiş dönemi adaleti (transitional justice) olarak bilinen uygulamaların bir parçasıdır. Bundan dolayı çalışmanın ikinci bölümünde geçiş dönemi adaletinin ne anlama geldiği ve 5233 sayılı kanun ile olan ilişkisi açıklanmıştır. Bu çalışma, ampirik bir araştırma raporudur. Dolayısıyla, çalışmanın üçüncü bölümünde araştırmanın metodolojisine, dördüncü bölümünde de bulgularına yer verildi. Çalışmanın beşinci ve son bölümünde sonuç ve öneriler bulunmaktadır.

2. PKK Terörizmi, Evreleri, Mücadele Stratejileri, OHAL

PKK terörizmi ve evreleri ile bu evrelerde izlenen terörle mücadele stratejileri hakkında yazılmış birçok eser vardır (örn. Uslu, 2007; Bal, 2007; Morgado, 2006; Ünal, 2012; Baharçipek ve Tuncel, 2011; Bal, 2007; Morgado, 2006). Burada, PKK terörizminden, evrelerinden ve terörle mücadelede izlenen stratejilerden kısaca bahsedilecektir.

PKK terörizmi 1980'lerin başında Güneydoğu'da başlamıştır. Terör örgütünün kuruluşu 1970'lerin başlarına kadar gitmektedir (Criss, 1995). Ancak, sansasyonel ilk silahlı saldırılar 1984 yılında Siirt, Erzurum ve Hakkâri, Şemdinli'de gerçekleşmiştir. PKK terör örgütü ilk başlarda devlet olarak önemsenmemiştir. Bu durum, dönemin başbakanının "birkaç çapulcu" sözünden de anlaşılmaktadır (Criss, 1995). Ama kısa zamanda problemin birkaç çapulcudan ibaret olmadığı ortaya çıkmıştır. Ergil'e (2000) göre ülke hazırlıksız yakalandığı problemin çözümünde önce panikleyerek

hatalar yapmıştır. OHAL kanununun çıkarılması, ilk yıllarda terörle mücadele konusunda yaşanan başarısızlıklar bunlara delil olarak göstermek mümkündür. Ama devlet zamanla terörle mücadele konusunda tecrübe kazanmış ve bölgede hâkimiyetini kurmuştur (Ergil, 2000). Tabii ki bu durum çok kısa bir zamanda gerçekleşmemiştir. Doksanlı yılların başı PKK ile devlet güçlerinin çok kanlı mücadelelerine sahne olmuştur. Doksanların sonu ile de devlet PKK'ya karşı üstünlük sağlamıştır (Bal, 2007).

Seksenli ve doksanlı yılları PKK açısından değerlendirildiğinde ise şu noktalar ön plana çıkmaktadır: PKK, ilk yıllarında kendisinin tanınması ve Güneydoğu'da bir güç olarak kabul edilmesi için mücadele etmiştir (Bal, 2007). Güneydoğu, tarihinde hep feodal bir sosyal yapıya sahip olmuştur. Güneydoğu'da güç hep aşiretler ve devlet otoritesi arasında paylaşılmıştır. Devlet, aşiret reisleri aracılığıyla geniş halk kitlelerini kontrol altında tutmuştur (Ergil, 2009; Van Bruinessen, 2002; Cornell, 2001). PKK'nın, devlet ile halkların bağıni koparmak için yaptığı faaliyetlerin başında aşiretlerin gücünü yok etme gelmiştir. Bunun için aşiret reislerine saldırmış ve onları sindirmiştir. Aşiret reislerine saldırdığı aynı anda Kürt halkına da saldırmış ve onları da korkutmuştur. Halk, en çok ihtiyaç duydukları anda aşiret reislerini yanlarında göremeyince PKK'yı bölgede bir güç olarak kabul etmiştir (Criss, 1995).

PKK'nın mücadele stratejisinde önemli bir sacayağı Mao'nun uzun zamanlı savaş tezidir (Morgado, 2006). Mao'ya göre mücadele üç fazdan oluşmaktadır. Birinci fazda gerillalar coğrafi olarak erişimi güç izole yerlerde birleşir, organize olur ve buraları kontrol altına alırlar. İkinci fazda silah, malzeme ve politik destek sağlamak için kıyıda köşede kalmış düşman kuvvetlerine saldırırlar (Tse-Tung, 1937). PKK'nın sınır karakollarına saldırması bu şekilde değerlendirmek mümkündür. Üçüncü fazda ise düzenli ordular oluşturarak devletle savaşırlar. Mao'ya göre gerilla balık, köylü de deniz gibidir. Balık hayatta kalmak için denize ne kadar muhtaçsa gerilla da hayatta kalmak için köylüye o kadar muhtaçtır (Tse-Tung, 1937). Gerillanın para, yiyecek, bilgi ve benzeri bütün hayat kaynağı köylüden gelir. Gerilla, köylünün içinde gizlenir. Köylünün gerillayı devlete satmaması gerekir. Onun için, köylünün gerillanın yanında olması hayati önem taşır. PKK'nın, ilk yıllarda aşiret reislerini sindirme ve böylece halka (çoğunlukla da köylüye) kendisini bir güç olarak kabul ettirme, daha sonra da devlet güçlerine saldırma ve böylece politik anlamda destek kazanma çabasının temelinde bu strateji vardır. Aslında, devletin OHAL yıllarında gönüllü köy korucuları oluşturması ve koruculuk yapmayan köyleri boşaltmasının temelinde de bu strateji vardır: Devlet, köy boşaltmalar ile balığın (yani teröristin ya da gerillanın) denizini kurutmaya çalışmıştır.

PKK'nın kendisini önemli bir güç olarak gösterdiği 1990'ların başında devlet ile PKK arasında çok kanlı mücadeleler gerçekleşmiştir. Devlet, bu mücadeleler ile birlikte terörle mücadele konusunda iyice tecrübe kazanmıştır (Ergil, 2000). Devletin kazandığı bu tecrübe, terörü bitirme konusundaki kararlılığı ve PKK liderinin 1999'da

yakalanmasıyla birlikte PKK faaliyetleri 2003 yılında tekrar canlanana kadar durma noktasına gelmiştir (Bal, 2007).

Devletin, PKK terörizmi ile mücadelede uyguladığı stratejilerinden en önemlileri arasında OHAL ve gönüllü köy koruculuğu sistemi uygulamaları vardır (Kurban ve Yeğen, 2012). OHAL 1987 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Kanun¹, OHAL valisine yerleşim yerlerini boşaltma yetkisi vermiştir (Olağanüstü Hal Kanunu, 9. madde; 285 sayılı kanun hükmünde kararname, 4. madde). Vali de bu yetkisini kullanmıştır. İddia edildiğine göre Güneydoğu'da birçok köy boşaltılmıştır (Kurban ve Yeğen, 2012; TGYONA, 2006). Boşaltılan köylerden gelen insanlar Güneydoğu'daki il ve ilçe merkezleri ile Batı illerine göç etmişlerdir. Batı illerinde en çok göç edilen yerler İstanbul, İzmir, Bursa vb. büyükşehirlerdir (TGYONA, 2006).

OHAL uygulaması zamanında kaç köyün boşaltıldığı ve kaç kişinin göç ettiği ile ilgili değişik iddialar vardır. İçişleri Bakanlığının iddiasına göre 350 ile 380 bin arasında insan göç etmiştir (Kurban ve Yeğen, 2012). Sivil toplum kuruluşlarının iddialarına göre ise bu sayı bir ile dört milyon arasında değişmektedir (Kurban ve Yeğen, 2012). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Araştırmaları Enstitüsü tarafından 2006 yılında bu konu ile ilgili bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaya göre OHAL zamanında göç eden insanların sayısı 950.000 ile 1.250.000 arasındadır (TGYONA, 2006). TGYONA'ya göre göçün nedenlerini üç başlık altında toplamak mümkündür. Birincisi, devletin halkın güvenliğini sağlayamaması nedeniyle, ya da PKK'ya yapılan yardımları önlemek için insanları göçe zorlamasıdır. İkincisi, PKK'nın baskıları nedeni ile yapılan göçtür. Üçüncüsü de bölgedeki güvensizlik ortamı nedeniyle halkın ana geçim kaynağı olan meralara erişememesi nedeniyle yapılan göç şeklinde ifade edilmiştir.

Göç eden insanlar çok büyük sıkıntılar yaşamışlardır. Öncelikle mallarını mülklerini geride bırakmış, çürümeye terk etmişler, ya da değerinin çok altında ucuz fiyatlarla satmak zorunda kalmışlardır. Sonra, gittikleri yerlerde barınma ve geçim konusunda sıkıntılar çekmişlerdir. İşsiz kalmışlar, düzenli gelir kaynakları olmadığı için borçlanmışlar, ya da ellerinde ne varsa tüketmişlerdir. Gittikleri yerlerde kötü hayat

¹ OHAL uygulamasının dayanağı Anayasa (121. maddesi) ve Olağanüstü Hal Kanunu'dur (3. maddesi). Anayasanın 121. maddesi ve Olağanüstü Hal Kanunu'nun 3. maddesine dayanılarak 10.07.1987 tarihinde 285 sayılı kanun hükmünde kararname çıkartılmıştır. Olağanüstü Hal Kanunu'nun 9. maddesinde "Tabii afet ve tehlikeli salgın hastalıklar sebebiyle olağanüstü hal ilanında, olağanüstü hal ilanını gerektiren hususlar göz önünde bulundurularak aşağıda yazılı tedbirler alınabilir: a) Bölgenin belirli yerlerinde yerleşimi yasaklamak, belirli yerleşim yerlerine girişi ve buralardan çıkışı sınırlamak, belli yerleşim yerlerini boşaltmak veya başka yerlere nakletmek, ..." hükmü vardır. 285 sayılı kanun hükmünde kararnemenin 4. maddesinde de: "(h) Olağanüstü Hal Bölge Valisi güvenlik yönünden gerekli düzenlemeleri yapabilmek için geçici veya sürekli olarak görev alanı içinde bulunan köy, mezra, kom ve benzeri yerleşim birimlerini boşalttırabilir, yerlerini değiştirebilir, birleştirebilir ve bu maksatla gereken kamulaştırma ve diğer işlemleri re'sen ve ivedilikle yapabilir." hükmü vardır. Bu hükümler köy boşaltmalarının kanuni dayanaklarıdır.

şartlarında yaşamış, sağlık, eğitim vb. konularında sıkıntılar çekmişlerdir. Bazıları toplumsal baskıya ve negatif ayrımcılığa maruz kalmışlardır (Kurban vd. 2006; TGYONA, 2006). Göç alan şehirler de, bir anda kapasitesinin çok üstünde insanı barındırmak zorunda kaldıkları için yozlaşmış, yani, buralarda anomi artmış, sosyal kontrol azalmıştır (Shaw ve McKay, 1942; Sampson ve Groves, 1989; Sampson vd. 1997). Hayat şartları orada yaşayanlar için de kötüleşmiştir. Ama neticede en çok acıyı göç etmek zorunda kalan insanlar çekmişlerdir (yerinden edilmiş nüfusun hassasiyetleri için ayrıca bkz, Mooney, 2005).

Göç eden insanların yeniden köylerine dönmelerini sağlamak için devlet çeşitli projeler uygulamıştır. Bunlardan bir tanesi köye dönüş ve rehabilitasyon projesidir (Doruk, 2010; Özcan, 2010). Bu proje Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde terörden dolayı yaşadıkları yerleri terk eden kişilerin gönüllü olarak tekrar geri dönmelerini sağlamak amacıyla faaliyete geçirilmiştir. İçişleri Bakanlığı tarafından 1999'dan itibaren 14 ilde uygulanan projede köyüne dönmek isteyen vatandaşlara iş ve ev imkânı sağlanması, ayrıca köylerin alt yapısının iyileştirilmesi amaçlanmıştır.

Göç eden insanların mağduriyetlerini gidermek için atılan adımlardan önemli bir diğeri de 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılansısı Hakkında Kanun'dur. 27.07.2004 tarihinde çıkarılan bu kanunun önemli bir nedeni Avrupa İnsan Haklar Mahkemesi nezdinde ülkenin mahkûmiyeti ve yüklü miktarlarda tazminat ödemesinin önüne geçmektir (Kurban ve Yeğen, 2012). Bu durum kanunun gerekçesinde de açıkça dile getirilmiştir. Kanunun tasarısının gerekçesinde "19.07.1987 tarihi ile 30.11.2002 tarihi arasında, terör eylemleri veya terörle mücadele kapsamında yürütölen faaliyetler nedeniyle zarar gören kişilerin maddi zararlarının yargı yoluna gitmelerine gerek kalmadan, idarece en kısa süre içinde ve sulh yoluyla karşılansısı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine ancak bu yolla sonuç alamayanların başvurmaları, verilen tazminat miktarlarının haksız zenginleşme aracı olarak kullanılmasının önlenmesi amacıyla bu tasarı hazırlanmıştır" denilmektedir (Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılansısı Hakkında Kanun Tasarısı, 2004).

AİHM'ne dava açmanın bir şartı iç hukuk yollarının tüketilmesidir (Kurban ve Yeğen, 2012). AİHM önünde çok sayıda dava dosyası beklerken bu kanun çıkarılmış, uygulamaya konulmuş ve örnek kararları AİHM'ne sunulmuştur. AİHM, bu kararları incelemiştir. Böylece AİHM, OHAL zamanında zorunlu göçler nedeniyle meydana gelen insan hakları ihlallerinin giderilmesi için etkin bir iç hukuk mekanizması oluşturulduğuna kanaat getirmiştir ve açılan davaları reddetmiş, diğeri başvuruları iade etmiştir (Kurban ve Yeğen, 2012).

5233 sayılı kanunun çıkarılması ile ilgili önemli olduğu iddia edilen gelişmelerden bir diğeri de Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Özel Temsilcisi'nin Türkiye'yi ziyaret ve tavsiyeleridir (Kurban ve Yeğen, 2012). Özel Temsilci, 2002 yılında Türki-

ye'yi yerinden edilen nüfus konusu ile ilgili ziyaret etmiştir. Özel Temsilci, bu ziyareti sonrasında sunduğu raporunda “yerinden edilmiş kişilerin zararlarının tazmin edilmesi amacıyla gerekli yasal düzenlemelerin bir an önce yapılmasını” da tavsiye etmiştir (Kurban ve Yeğen, 2012: 52). Kurban ve Yeğen'e (2012) göre bu tavsiye de 5233 sayılı kanunun çıkarılmasında etkili olmuştur.

5233 sayılı kanun neden çıkarıldığı ile ilgili iddialar farklı olsa da TBMM'ne sunulan kanun teklifi gerekçesinde “Devlete olan güveni pekiştir[mek]; vatandaş-Devlet kaynaşmasını artır[mak], terörle mücadeleye ve toplumsal barışa katkıda bulun[mak]” denilerek kanunun amacı vurgulanmaktadır (Terör ve Terörizmle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılınması Hakkında Kanun Tasarısı, 2004). Bu gerekçe incelendiği zaman 5233 sayılı kanunun bu gerekçeye dayanılarak geçiş dönemi adaleti ile ilişkilendirmek mümkündür.

2.1. Geçiş Dönemi Adaleti ve 5233 Sayılı Kanun

Geçiş dönemi adaleti 1980'lerde ortaya çıkan bir kavramdır (Arthur, 2009; Teitel, 2003). Geçiş dönemi adaleti ile ilgili literatür henüz yeni oluşmaktadır. Geçiş dönemi adaleti, otoriter rejimlerden demokratik rejimlere geçişte ve hemen sonrasında önceki rejim tarafından işlenen insan hakları ihlallerinin nasıl telafi edileceği ile ilgilidir (Teitel, 2003). Geçiş dönemi adaleti, ilk olarak Güney Amerika'da otokrasiden demokrasiye geçen ülkelerle ilgili kavramsallaştırılmıştır (Teitel, 2003). Daha sonra, Doğu Avrupa'da komünizmden demokrasiye geçen ülkelerle ilgili ve Güney Afrika'da iç savaşlar sonrasında oluşan demokrasilerle ilgili çalışmalar yapılmıştır (Teitel, 2003). Geçiş dönemi adaleti ile ilgili çalışmaların çoğu otokrasiden ya da komünizmden demokrasiye geçiş gibi keskin rejim değişikliklerini konu almaktadır. Ancak, geçiş dönemi adaletinin daha geniş anlamda her türlü değişim için de (iktidar değişikliği gibi) kullanılabileceği de iddia edilmiştir (Posner ve Vermeule, 2004).

Geçiş dönemi adaletinde kullanılan çok farklı enstrümanlar vardır. Bunlardan en çok bilinenleri davalar, hakikat komisyonları, telafi programları ve kurumsal değişimdir (De Grieff, 2010; Crocker, 1999). Davalar, önceki rejim zamanında insan hakları ihlallerine neden olan kişilerin yargılanmaları ve cezalandırılmalarıdır. Davalar yalnızca alt kademedeki memurları, ya da hem alt hem de üst kademedeki memurları kapsayabilir (De Grieff, 2010). Yakın zamanda gerçekleşen Ergenekon, Balyoz, 12 Eylül vb. davaları geçiş dönemi adaleti enstrümanlarından olan davalar olarak nitelendirmek mümkündür.

Diğer taraftan şartlar gereği her zaman dava mümkün olmamaktadır. Otokrasiden demokrasiye geçişin hemen sonrasındaki bazı durumlarda rejim henüz çok güçlü değildir. Böyle bir durumda, eski rejimin elitleri hala değişik güçleri/yetkileri ellerinde bulundurmaktadırlar. Bundan dolayı bu kişileri yargılamak yeni rejim açısından tehlikeli olacaktır. Böyle bir durumda izlenen başka bir yol hakikat komisyon-

larıdır. Davalar ile hakikat komisyonları, hakikati araştırma açısından birbirlerine çok benzemektedir. Ancak davalar ile hakikat komisyonları arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Davalarda belirli suçlular üzerine yoğunlaşmaktadır. Hakikat komisyonlarının araştırmalarında ise kişiler üzerine değil sistematik olarak gerçekleşen insan hakları ihlalleri üzerine durulmaktadır. Hakikat komisyonları belirli kişileri hedef almadığı için rejim açısından daha tehlikesizdir (Vinjamuri ve Snyder, 2004).

Geçiş dönemi adaletinde kullanılan diğer bir enstrüman da zararların telafisidir (David ve Choi, 2009). Buna göre önceki rejim zamanında haksızlığa uğramış insanların can ve mal kayıpları telafi edilmektedir. Türkiye’de terör ve terörle mücadelede doğan zararları telafisi amacıyla çıkarılan 5233 sayılı kanun ve İçişleri Bakanlığı’nca uygulanan köye dönüş ve rehabilitasyon projesi de bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Son olarak, kurumsal değişim de geçiş dönemi adaletinde kullanılan enstrümanlardandır. Daha önceki rejimde gerçekleşen insan hakları ihlallerinin tekrarlanmaması için özellikle askeriye, emniyet ve yargı gibi kurumlarda ve bunların işleyişiyle ilgili yasal düzenlemelerde değişiklik yapmak bu enstrümanın yansımalarındandır. Ayrıca daha önceki rejimde önemli makamlarda bulunan ve dolayısıyla da insan hakları ihlallerinden büyük ölçüde sorumlu olan kişilerin (üst düzey bürokratların) yeni rejim ile birlikte buldukları pozisyonlardan alınmaları ve daha sonra da devlet içerisinde bu türlü pozisyonlara getirilmemeleri için tedbirlerin alınması da bir diğer enstrümandır (Call, 2003).

5233 sayılı kanunu geçiş dönemi adaleti ile ilişkilendiren önemli çalışmalardan birisi Kurban ve Yeğen’in çalışmasıdır (2012). Kurban ve Yeğen’e göre 5233 sayılı kanun geçiş dönemi adaleti uygulamalarından bir tanesidir. Peki, 5233 sayılı Kanun gerçekten de bir geçiş dönemi adaleti uygulaması mıdır? Bu kanunun çıkarıldığı yıllarda Türkiye bir geçiş dönemi yaşamış mıdır? 5233 sayılı kanunu geçiş dönemi adaleti ile ilişkilendirmek için öncelikle bu soruların cevaplanması gerekmektedir.

Geçiş dönemi adaleti genellikle rejim değişiklikleri ile (örneğin, İspanya’da otokrasiden demokrasiye geçiş, Blakeley, 2013), ya da sivil savaşlar sonrası devlet otoritesinin inşası ile (örneğin, Nepal, El Salvador, Adhikari vd. 2012; Call, 2003), veya komünist rejimlerden demokrasiye geçiş ile ilişkilendirilmiştir (örneğin, Yugoslavya ve Çek Cumhuriyeti, David ve Choi, 2009).

Ama geçiş dönemi adaletinin çok keskin olmayan geçişler için de uygulanabileceğini iddia edenler olmuştur. Mesela, Posner ve Vermeule’e (2004) göre her bir iktidar değişikliği bir geçiş dönemi olarak nitelenebilmektedir. Buna göre, yeni gelen iktidar, gerektiğinde eskisinin icraatları arasında yanlış olduğunu düşündüklerini düzeltmeye çalışır, eski iktidarın bürokratlarını yargılar, bu bürokratları bu-

lundukları pozisyonlardan alır ve eski iktidarın yaptığı hukuki düzenlemeleri değiştirir (Posner ve Vermeule, 2004).

Türkiye’de bir rejim değişikliği gerçekleşip gerçekleşmediği son yıllarda daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Bir kısım aydınlara göre Türkiye’de gerçekten de bir rejim değişikliği gerçekleşmiş ve halen gerçekleşmektedir (Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2013). Ama bu değişiklik yukarıda bahsedilen ülkelerde olduğu gibi keskin geçişlerle gerçekleşmemiştir. Yakın zamana kadar Türkiye otokratik rejimlerin özelliklerini de barındıran bir demokrasi olarak nitelendirilmekteydi. Bununla beraber Türkiye her geçen gün daha demokratik hale gelmektedir. Yani, bir geçiş yaşanmakla birlikte bu geçiş çok keskin değildir (Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2013). Son yıllarda gerçekleşen Ergenekon, Balyoz, 12 Eylül davaları da geçiş dönemi adaletindeki davalardan kabul etmek mümkündür (Kurban ve Yeğen, 2012).

5233 sayılı kanun sadece ülkenin daha da demokratikleşmesi, yani yavaş bir rejim değişikliği yaşaması ile ilgili değildir. Bu kanun ülkenin Güneydoğu’sundaki insanların yaşadıkları insan hakları ihlalleri ile ilgilidir. Güneydoğu Bölgesinde bir geçişin yaşandığını söylemek mümkündür. Çünkü kanlı mücadelelerin yaşandığı, yerleşim yerlerinin boşaldığı 1990’lı yıllarda örgüte karşı görece bir üstünlük sağlanmıştır (Cornell, 2001). Bu noktadan sonra artık devlet olaya yeni bir bakış açısıyla yaklaşmış ve (Ünal, 2012).terör problemi, Kürt sorunu olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Yani, politik anlamda keskin bir geçiş yaşanmıştır. Bu arada 1990’larda yapılan hataların telafisi de çeşitli projelerce sağlanmaya çalışılmıştır.

De Grieff’e (2010) göre geçiş dönemi adaletinin iki dolaylı, iki de nihai hedefi vardır. Dolaylı hedefleri; mağdurların yaşadıklarının tanınmasını sağlamak ve vatandaşların güvenini tesis etmektir. Nihai hedefler ise uzlaşmaya ve demokratikleşmeye katkıda bulunmaktır (sf. 25). Literatürde, geçiş dönemi adaleti enstrümanlarının bu hedeflere ulaşmada ne kadar faydalı olduğu ile ilgili çok az sayıda nicel çalışma vardır. Bunlardan en önemlileri David ve Choi’nin (2005; 2009) Çek Cumhuriyeti ile ilgili çalışmalarıdır. 5233 sayılı kanunun amacına ulaşip ulaşmadığı ile ilgili de nicel bir çalışma bulunmamaktadır². Bu araştırma ile literatürdeki bu boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın temel soruları şunlardır: 5233 sayılı kanun ile birlikte mağdur edilen vatandaşların TC devletinin adil olduğuna dair

² 5233 sayılı kanun ile ilgili TESEV’in önemli çalışmaları mevcuttur. Mesela, Deniz Yükseler (2008) ve Dilek Kurban’ın (2008) çalışmaları 5233 sayılı yasa ile ilgili birçok konuya ışık tutmaktadır. Ama bu çalışmalarda kanunun normatif anlamda yeterliliği, olması gibi uygulanıp uygulanmadığı ve uygulamada karşılaşılan problemler üzerine yoğunlaşmıştır. Dilek Kurban ve Mesut Yeğen’in (2012) çalışması da bu konuda yapılan önemli çalışmalardan bir tanesidir. Ama bu çalışma da nitel bir çalışmadır. Neticede, nicel araştırma metodlarının kullanıldığı bu çalışmaya benzer bir çalışma daha önce yapılmamıştır.

inançları arttı mı? 5233 sayılı kanun ile birlikte mağdur edilen vatandaşların TC devletine karşı sevgileri arttı mı?

3. Araştırmanın Metodolojisi

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak 5233 sayılı Kanundan ve kanunun uygulanışından bahsedilecektir. Ayrıca araştırma için toplanan veriler ve bu verilerin nasıl toplandığı anlatılacaktır.

5233 sayılı kanun daha önceden de bahsedildiği gibi terör mağduru kişilerin mağduriyetini gidermek için çıkarılmış bir yasadır. Bu yasa kapsamında her ilde bir veya ihtiyaca göre birden fazla komisyon kurulmaktadır. Komisyon bir vali yardımcısının başkanlığında çeşitli kurumlardan gelen toplam 7 üyeden oluşmaktadır. Ayrıca komisyon sekreteryaya işlemlerini yürütmek için istediği her kurumdan personel görevlendirme yetkisine sahiptir. Komisyon, tazminat talebinde bulunan vatandaşların başvurularını 6 ay içinde inceleyerek karara bağlamak zorundadır. Bu süre en fazla 3 ay daha uzatılabilir. Komisyon karar verirken her türlü bilgi - belge ve beyanı esas alarak hareket eder. Gereкли görürse yerinde keşif yapma yetkisine sahiptir. Komisyonun vereceği karara vatandaş itiraz etmezse sulhname imzalanır. Aksi durumda dosya idare mahkemesine gider (Kurban, 2008).

Yapılan araştırmanın temel iki soruya cevap bulmayı amaçladığı daha önce belirtilmişti. 5233 sayılı kanun mağdurların adalete olan inançlarını artırdı mı? Yine bu yasa mağdurların devlete olan sevgilerini artırdı mı? Bu iki soruyu cevaplamak için uzunlamasına (longitudinal) bir araştırma dizaynı gerekmektedir. Yani, vatandaşlara 5233 sayılı kanun çıkmadan önce "TC devletinin adil olduğunu düşünüyor musunuz?" ve "TC devletini seviyor musunuz?" sorularını sormak, kanun çıktıktan ve belirli bir süre uygulandıktan sonra aynı soruları aynı kişilere tekrar sormak ve en sonda da bu sorulara verilen cevaplar arasındaki farkları incelemek gerekmektedir.

Ne yazık ki bugün böyle bir araştırmayı tasarlamak mümkün değildir. Çünkü 5233 sayılı kanun uygulamaya konulması üzerinden çok zaman geçmiştir ve kanun çıkmadan önce de bu sorular kimseye sorulmamıştır. Bu çalışmada, alternatif olarak bir yol benimsenmiştir. OHAL zamanında 5233 sayılı kanun kapsamında mağdur edildiğini düşünen ve bu kanundan faydalanmak isteyen insanlardan (1) tazminat almak için müracaat eden ve tazminat alan ve (2) müracaat eden ama müracaatı reddedilen insanlara anket uygulanmıştır. Ayrıca, (3) bu kanun ile ilgili hiçbir müracaatı olmayan insanlara da anket uygulanmıştır. Bu ankette "Sizce, TC devleti adil midir? (genel anlamda)" ve "TC devletini seviyor musunuz?" soruları sorulmuştur. Bu iki soru anketin en önemli soruları olarak değerlendirilmektedir. Ancak vatandaşların düşüncelerini, inanışlarını yargılandığı hissine kapılmamaları istenilen verilerin doğru bir şekilde elde edilmesi adına çok önemlidir. Bundan dolayı anketlerin uygulandığı şahıslara 5233 sayılı yasadan haberdar olup olmadığı, haberdarsa kanunun neden çıkarıldığını bilip bilmediği, kendisinin müracaat edip

etmediği, ettiyse tazminat alıp almadığı, kanunun adil olup olmadığı, gerektiği gibi uygulanıp uygulanmadığı soruları sorulmuştur. Böylece bireyin sorulara rahat ve içtenlikle cevap vermesi sağlanmıştır.

Anket soruları, Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun çerçevesinde kurulmuş komisyonun Diyarbakır Genel Koordinatörü (aynı zamanda ikinci yazar) ve komisyonda görevli iki kişi ile birlikte hazırlanmıştır. Anket sorularını hazırlayanlardan bir tanesi köy boşaltma hadisesini kendisi de bizzat yaşamıştır. Komisyonda görev yapan kişiler uzun zamandır bu işi yaptıkları için çalışmaya önemli katkılar sağlamışlardır. Bütün bu zorluklar dikkate alındığında, anketi kanunun uygulanmasında görevli şahısların uygulamalarının mağdurlarla içli dışlı oldukları ve daha kolay iletişim kurabildikleri için bir avantaj olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmanın verileri Diyarbakır ilinden toplanmıştır. Diyarbakır'da 5233 sayılı kanun kapsamında toplam il genelinde 51.126 müracaat olmuştur. Bunlardan 49.631 tanesi sonuçlandırılmış, 30.105 kişiye tazminat ödenmiştir. 19.526 kişinin müracaatı ise reddedilmiştir. Örneklem çerçevesini 5233 sayılı kanun kapsamında müracaat eden kişilerin ikamet ettikleri köyler oluşturmuştur. Bu köylerden rastgele 25 tanesi seçilmiş, köydeki bütün vatandaşlara anket uygulanmıştır. Bu yöntemle toplamda 890 kişiden veri toplanmıştır.

Yukarıda anlatılan araştırma dizaynına dayanarak oluşturulan hipotezler şunlardır: Her iki soruya da, müracaat edip de tazminat alanlar (1. grup) hiç müracaat etmeyenlerden (3. grup) daha olumlu cevaplar verecekler, müracaat eden ama müracaatı reddedilenler (2. grup) hiç müracaat etmeyenlerden (3. grup) daha olumsuz cevaplar verecekler³.

4. Bulgular

Araştırmanın bulguları rapor edilirken önce tanımlayıcı istatistikler verilecektir. Daha sonra da asıl araştırma sorusunu cevaplamak üzere sıralı regresyon analizi sonuçları gösterilecektir.

Bu araştırma için toplamda 890 kişiye anket uygulanmıştır. Anketler, Diyarbakır'ın 9 ilçesine (Dicle, Ergani, Hani, Hazro, Kocaköy, Kulp, Lice, Silvan ve Sur) bağlı 23 köy ile Hazro ve Lice ilçe merkezinde uygulanmıştır. Deneklerin büyük çoğunluğu 5233 sayılı kanun hakkında bilgi sahibiydiler (%95). Yaklaşık beşte dördü (%79, sayı=706) kanun kapsamında tazminat almak için müracaat etmiştir. Bu şekilde müracaat edenlerin de yaklaşık dörtte üçü (%72, sayı=509) tazminat almıştır. Müracaat edenlerin 197'sinin ise müracaatları reddedilmiş ve tazminat alamamışlardır.

³ İki soru olduğu için iki bağımlı değişken vardır. Dolayısıyla aslında iki hipotez bulunmaktadır.

Ankette, deneğin 5233 sayılı kanunun neden çıkartıldığını bilip bilmediği ile ilgili soru açık uçlu bir soru olarak hazırlanmıştır. Bundan dolayı bu soruya verilen cevaplar en çok tekrar eden temalara göre yeniden kodlanmıştır. Bu soruya verilen cevaplar arasında en çok tekrar eden tema, kanunun zarar ve ziyanların karşılanması için çıkarıldığıydı (638 kişi). Daha sonra, kanunun terör olayları nedeniyle çıkarıldığı (162 kişi), köye dönüşleri sağlamak için çıkarıldığı (145 kişi), köyler boşaltıldığı ve zorunlu göç için çıkarıldığı (64 kişi), köyler yakıldığı için çıkarıldığı (50 kişi) sırasıyla en çok tekrar eden temalardı. Yirmi kişi kanunun mağduriyetlerin giderilmesi için çıkarıldığını söylemiştir. Daha az tekrar eden temalar ise sırasıyla şunlardır: insanlara yardım için (10 kişi), devlet hatasını kabul ettiği için (7 kişi), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) / Avrupa Birliği nedeniyle, ya da devlet mecbur kaldığı için (4 kişi), terörün bitmesi / barış için (4 kişi)'dir. Bu soruya verilen cevapların dağılımı aşağıda Tablo 1'te gösterildi.

Tablo 1. 5233 sayılı Kanun neden çıkartıldı?

Tema	Sıklık
Zarar ve ziyanların karşılanması için	638
Terör olayları nedeniyle	162
Köye dönüşleri sağlamak için	145
Köyler boşaltıldığı ve göç için	64
Köyler yakıldığı için	50
İnsanlara yardım için	10
Devlet hatasını kabul ettiği için	7
AİHM / Avrupa Birliği nedeniyle, ya da devlet mecbur kaldığı için	4
Terörün bitmesi / barış için	4

Not: Sayıların toplamı kanunun neden çıkarıldığını bildiğini söyleyenlerin sayısından daha fazla, çünkü bir kişi birden fazla tema söylemiş.

Anketteki bir sonraki soru deneğin köyünün boşaltılıp boşaltılmadığı idi. Deneklerin %86'sı köyünün kısmen (45 kişi) ya da tamamen (667 kişi) boşaltıldığını söyledi. Bu sorudan hemen sonra deneğin köyünü kimin, neden boşattığı soruldu. Bu soru da açık uçlu bir soruydu. Onun için, bu soruya verilen cevaplar da en çok tekrar eden temalara göre yeniden kodlandı. Bu soruya verilen cevapların dağılımı Tablo 2'de sunuldu. Bu soruya verilen cevaplarda en çok tekrar eden tema köyümüzü devlet boşalttı oldu (374 kişi bunu söyledi). Daha sonra en çok tekrar eden temalar ise sırasıyla şunlardı: köyümüzü asker boşalttı (294 kişi), korucular boşalttı (136 kişi), teröristler / PKK boşalttı (32 kişi), Ergenekon boşalttı (10 kişi) ve arada kaldık (10 kişi). Bunların yanında, 88 kişi köylerinin terör olayları nedeniyle boşaltıldığını, 79 kişi köylerinin yakıldığını, 62 kişi köylerinde çatışma yaşandığını, 32 kişi köyde can güvenliği kalmadığı için kendilerinin göç ettiğini, 19 kişi de köylerini askerlerden, koruculardan, ya da teröristlerden gördükleri baskılar nedeniyle terk ettiğini söyledi.

Tablo 2. [Köyünüzü] kim, neden boşalttı?

Tema	Sıklık
Devlet	374
Asker	294
Korucular	16
Teröristler / PKK	32
Arada kaldık	10
Ergenekon	10
Terör olayları nedeniyle	88
Köyümüz yakıldı	79
Köyde çatışma çıktı	62
Can güvenliği kalmadığı için göç ettik	32
Baskılar nedeniyle göç ettik	19

Not: Sayıların toplamı köyü boşaltılanlardan fazla, çünkü bir kişi birden fazla tema söylemiş.

Deneklere, köyleri boşaltıldıktan sonra nereye gittikleri soruldu. Verilen cevapların dağılımı Tablo 3'te gösterildi. Deneklerin büyük çoğunluğu köyleri boşaltıldıktan sonra il merkezine göç ettiğini söyledi (479 kişi). Bunların çoğunluğu (462 kişi) Diyarbakır merkeze göç etmişlerdi. Bölgedeki diğer illerin merkezlerine göç edenler de vardı. İl merkezinden sonra en çok göç edilen yerler ilçe merkezleri (122 kişi) ve Çukurova (yani, Adana ve Mersin, 109 kişi) idi. Deneklerin az bir kısmı Batı'ya (60 kişi), çok az bir kısmı da mezradan köy merkezine göç etmişlerdi (8 kişi).

Tablo 3. Köyünüz boşaltılınca nereye göç ettiniz?

Göç edilen yer	Sıklık
Köy merkezine	8
İlçe merkezine	122
İl merkezine ^a	479
Çukurova'ya ^b	109
Batı'ya ^c	60

^a Batman, Bingöl, Diyarbakır, Elazığ ^b Adana, Mersin ^c Antalya, Bursa, Çanakkale, Denizli, Manisa, İstanbul, İzmir, Tekirdağ

Anketin sonraki iki sorusu deneklerin gittikleri yerlerde (1) vatandaşlarca toplumsal bir baskıya ve (2) devlet tarafından negatif ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıklarıydı. Deneklerin çok azı gittikleri yerlerde vatandaşlar tarafından toplumsal baskıya (30 kişi), ya da devlet tarafından negatif bir ayrımcılığa (22 kişi) maruz kaldıklarını söylediler. Toplumsal baskı ya da devlet tarafından negatif ayrımcılığa maruz kalma (algısı) göç edilen yer ile ilişkili olması beklenir. Göç edilen yer, kaynaktan ne kadar uzaksa toplumsal baskıya maruz kalma ihtimalinin o kadar yüksek olması beklenir. Bunun bir nedeni bölgeler arasındaki kültürel farklılıklar olabilir. Demokratik bir devletin vatandaşları arasında ayrımcılık yapmaması gerekir. Ancak mü-

kemmel bir dünyada yaşamadığımız için devletin ayrımcılık yapması ihtimali her ne kadar az da olsa sıfır değildir. Ayrıca, devlet gerçekten negatif bir ayrımcılık yapmamış olsa da deneklerde böyle bir algı oluşabilir. Hele ki devlet bu kişileri göç etmeye zorlamış, ya da bir şekilde göç etmelerine neden olmuşsa (güvenliklerini sağlayamadığı için) böyle bir algının oluşması ihtimali daha yüksektir. Toplanan verilerin analizinde bunun böyle olduğunu görüldü. Yani, göç edilen yer ile kaynak arasındaki mesafe arttıkça toplumsal baskı ve negatif ayrımcılık algılarının da arttığını görüldü. Bu bulgular, istatistikî anlamda anlamlıydı ($p < .001$, Eta'lar, toplumsal baskı için = 0.266, negatif ayrımcılık için = 0.255).

Anketteki bir sonraki soru 5233 sayılı kanun kapsamında ödenen tazminatların, oluşan zararları karşılayıp karşılamadığıydı. Deneklerin yalnızca çok az bir kısmı bu soruya olumlu cevap verdi (11 kişi). Bu sorunun hemen arkasında "Cevabınız hayır ise, neden?" sorusu soruldu. Bu açık uçlu bir soruydu. Daha önceki sorularda olduğu gibi bu soru da en çok tekrar eden temalara göre yeniden kodlandı. Verilen cevaplar arasında en çok tekrar eden tema, ödenen tazminatın gerçekleşen zararı karşılamadığı, yani ödenen paranın gerçekleşen zarardan daha az olduğuydu (474 kişi). İkinci ve üçüncü sırada en çok tekrar eden temalar ise tespitlerin (keşiflerin) tam yapılmadığı (15 kişi) ile göç edilen yerde yaşanan sıkıntılar ve arazilerinin boş kalması nedeniyle uğradıkları zararın karşılanmadığıydı (18 kişi). Bu ikisinden başka verilen cevaplar arasında dikkat çeken birkaçı şunlardı: avukat ilgilenmediği için tazminat alamadım (5 kişi), köy muhtarı / heyeti müracaat etmeme izin vermedi (4 kişi), manevi tazminat ödenmedi (3 kişi), tazminatlar adil dağıtılmadı (2 kişi).

Deneklere, ödenen tazminatlar ile ne yaptıkları da soruldu. Alınan tazminatlar en çok borç ödemek için kullanılmıştı (232 kişi bunu söyledi). Deneklerin 103'ü aldıkları tazminatı kira ödemek için, 72'si ev yapmak ya da göç nedeniyle zarar gören ev, işyeri, vb.nin tamiri için, 51'i de evini geçindirmek için kullandığını söyledi. Bunların yanında, 164 kişi de aldıkları parayı harcadığını söyledi, ama nereye harcadığını söylemedi.

Deneklere, 5233 sayılı kanunun bu güne kadar yaşanan acı ve problemleri çözüp çözmediği soruldu. Bu soruya yalnızca 37 kişi olumlu cevap verdi. Bu soruya olumsuz cevap verenlere, neden böyle düşündükleri de soruldu. Bu soru da açık uçlu bir soruydu ve verilen cevaplar en çok tekrar eden temalara göre yeniden kodlandı. En çok tekrar eden iki tema, ödenen tazminatların gerçekleşen zararı karşılamadığı (daha az olduğu) (284 kişi) ve göç esnasında çekilen acı ve sıkıntıları karşılamadığıydı (46 kişi).

Bir sonraki soru, 5233 sayılı kanunun adil ve hakkaniyete uygun olup olmadığıydı. İlginç bir şekilde⁴ deneklerin büyük çoğunluğu 5233 sayılı kanunun adil olduğunu söyledi (%82, 725 kişi). Kanunun adil olmadığını düşünenlere, neden adil olmadığını düşündükleri açık uçlu bir soru ile soruldu. Verilen cevaplar arasında en çok tekrar edenler, zararların tam karşılanmadığı (yani, ödenen tazminatın oluşan zarardan daha az olduğu, 86 kişi), kanunun eşit/adil uygulanmadığı (53 kişi) ve tespitlerin (keşiflerin) doğru yapılmadığı (12 kişi) idi.

Bir sonraki soru 5233 sayılı kanunun olması gerektiği gibi uygulanıp uygulanmadığıydı. Bu soru da açık uçlu idi. Aynı şekilde, verilen cevaplar en çok tekrar eden temalara göre yeniden kodlandı. Kanunun olması gerektiği gibi uygulandığını yalnızca 46 kişi söyledi. Kanunun hiç de olması gerektiği gibi uygulanmadığını 453 kişi, tam uygulanmadığını ise 343 kişi söyledi. Kanunun uygulanmadığını, ya da tam uygulanmadığını düşünenlerin söyledikleri nedenler arasında en çok tekrar edenler, kanunun uygulanmasında eşit davranılmadığı (109 kişi), ödenen tazminatların az olduğu (44 kişi) ve tespitlerin (keşiflerin) doğru yapılmadığıydı (27 kişi).

Neticede, deneklerin çoğunluğu kanunun olması gerektiği gibi uygulanmadığını, yaşanan acılara ve problemlere çözüm olmadığını söylediler. Ama yine de, 5233 sayılı kanunun adaletin tesisine (genel anlamda) faydalı olup olmadığı sorusuna deneklerin çoğunluğu olumlu cevaplar verdiler. Deneklerin büyük çoğunluğu (%91, 809 kişi) kanunun adaletin tesisine faydalı olduğunu, yalnızca çok az bir kısmı (%9, 78 kişi) faydalı olmadığını söyledi.

Bütün bu sorulardan sonra asıl araştırma soruları soruldu: Sizce, TC devleti adil midir? (genel anlamda) ve TC devletini seviyor musunuz? Bu iki soruya verilen cevapların dağılımı Tablo 4'te gösterildi. Tablo 4'te görüldüğü üzere, deneklerin çoğunluğu TC devletinin adil olduğunu düşünmektedir (% 89, 789 kişi)⁵. TC devletinin adil olmadığını (95 kişi), ya da hiç adil olmadığını (4 kişi) düşünenlerin oranı ise çok azdır. Yine Tablo 4'te görüldüğü üzere, deneklerin neredeyse tamamı TC devletini sevmektedir (% 95, 847 kişi). Bu noktada şu izahı yapmak gerekmektedir: Vatandaşların, özellikle de Güneydoğu gibi terör ile anılan bir bölgede yaşayan vatandaşların devletin memurlarınca uygulanan bir ankette kolayca "TC devleti adil değildir" ya da "TC devletini sevmiyorum" demeleri beklemek mümkün değildir. Dolayısıyla, Tablo 4'te gösterilen sonuçların yanlı olduğunu varsaymak mümkündür. Ancak, yine de ankete katılanlar arasında "TC devleti adil değildir" hatta

⁴ Burada "ilginç bir şekilde" denmesinin nedeni şu: deneklerini çoğunluğu önceki sorulara olumsuz cevaplar vermişlerdi. Onlara olumsuz cevaplar verenlerin bu soruya da olumsuz cevap vermeleri beklenir, ama olumlu cevap verdiler.

⁵ Bu soru ile ilgili ilginç bulgulardan birisi şuydu: Soru her ne kadar açık uçlu bir soru olmasa da, ankete katılanlardan kayda değer sayıda kişi (132 kişi) verdikleri cevapları "şimdiki devlet adildir" sözleriyle nitelendirdiler. Bu cevaplara göre, deneklerin bir kısmı TC devletinin daha önce adil olmadığını, ama şu anda adil olduğunu düşünüyor.

“... hiç adil değildir” diyenlerin ve “TC devletini sevmiyorum” ya da “... hiç sevmiyorum” diyenlerin olması, aslında bu cevapların da verilebildiğini göstermektedir.

Tablo 4. T.C. devleti adil midir? ve T.C. devletini seviyor musunuz? sorularına verilen cevaplar

	Sizce, T.C. devleti adil midir? (<i>genel anlamda</i>)		T.C. devletini seviyor musunuz?	
	%	Sıklık	%	Sıklık
Hiç adil değildir / Hiç sevmiyorum	0.5	4	0.2	2
Adil değildir / Sevmiyorum	10.7	95	4.2	37
Adildir / Seviyorum	86.9	772	74.4	659
Çok adildir / Çok seviyorum	1.9	17	21.2	188

Son olarak, araştırma sorularını cevaplamak ve hipotezleri test etmek üzere sıralı regresyon analizleri yapılmıştır. Hipotezler şunlardır: Yukarıdaki iki soruya, 5233 sayılı kanun kapsamında müracaat eden ve tazminat alanlar en olumlu, müracaat eden ama müracaatı reddedilen ve tazminat alamayanlar en olumsuz cevapları vereceklerdir. Her iki soru da likert tipi sorulardır. Böyle bir durumda en uygun olan sıralı regresyon analizi kullanmaktır. Ama bundan önce toplanan verileri çapraz tablolar kullanarak incelenmiş ve 5233 sayılı kanun kapsamında tazminat almış (ya da alamamış) olmanın her iki araştırma sorusuna verilen cevapla da ilişkili olduğu görülmüştür. Bu tablolar, ekte sunuldu. Bu tablolar göstermiştir ki, 5233 sayılı kanun kapsamında tazminat alanlar yukarıdaki iki soruya en olumlu, müracaatı reddedilen ve tazminat alamayanlar da en olumsuz cevapları vermişlerdir. Ancak, tabii ki 5233 sayılı kanun kapsamında tazminat almış ya da alamamış olmak yukarıdaki iki soruya verilen cevaplara etki eden tek faktör değildir. Bunlara etki eden başka faktörler de vardır. 5233 sayılı kanunun bunlar üzerindeki gerçek etkilerini anlamak için diğer faktörlerin etkilerinin kontrol edilmesi gerekmektedir.

Verilerin detaylı incelenmesinde, deneklerin yukarıdaki iki soruya verdikleri cevaplara en çok etkisi olan faktörün, denğin hangi köyde ikamet ettiği olduğunu görülmüştür. Bazı köylerdeki deneklerin geneli TC devletinin adil olduğunu düşünürken, bazı köylerdeki deneklerin daha azı TC devletinin adil olduğunu düşünmektedir ($p<.001$, $Eta=.378$). Aynı şekilde, bazı köylerdeki deneklerin geneli TC devletini sevdiklerini, bazı köylerdeki deneklerin ise daha azı TC devletini sevdiğini söyledi ($p<.001$, $Eta=.486$). Bu bulgular gösterdi ki, 5233 sayılı kanunun gerçek etkisini anlamak için anketin uygulandığı köyün kontrol edilmesi gerekmektedir.

Anketin uygulandığı köyün yanında, sorulara verilen cevaplara etki eden diğer üç faktörün de şunlar olduğunu görüldü. Birincisi, her iki soruya verilen cevaplar birbirleriyle çok ilişkilidir ($p<.001$, $Somer's\ d=.301$). Aslında bu da zaten beklenen bir durumdur. TC devletinin adil olduğunu düşünenlerin onu daha çok sevmeleri, ya da TC devletini sevenlerin onun adil olduğunu düşünmeleri beklenir. İkincisi, TC

devleti adil midir? sorusuna verilen cevaplar ile Köyünüzü kim, neden boşalttı? sorusuna verilen cevapların birbirleriyle ilişkilidir. Köyümüzü devlet boşalttı diyenler TC devleti adil midir? sorusuna daha olumsuz cevaplar vermişler ($p < .001$, $\eta^2 = .125$). Üçüncüsü, TC devletini seviyor musunuz? sorusuna verilen cevaplar ile göç edilen yer arasında ilişki mevcut. Daha uzağa göç edenler TC devletini seviyor musunuz? sorusuna da daha olumlu cevaplar veriyorlar. 5233 sayılı kanunun gerçek etkisini anlamak için bütün bu hususların regresyon analizlerinde kontrol edilmesi gerekmektedir.

Analizler için Stata 11 programı kullanılmıştır. Bu araştırmada olduğu gibi, verilerin üst seviyedeki analiz üniteleri içinde kümelenmiş analiz ünitelerinden toplandığı durumlarda karşılaşılan ve çözülmesi gereken bir problem, aynı küme içindeki değerlerin birbirlerine benzer olmasıdır (Raudenbush ve Bryk 2004). Bu durum bu çalışma için şu anlama gelmektedir: Aynı köyde yaşayan insanların anket sorularına verecekleri cevapların birbirlerine benzemesi beklenmektedir. Bu durumda, yapılan sıralı regresyon analizinde çarpanların standart hatalarının aslından daha küçük olması, dolayısıyla da çarpanlar aslında istatistikî anlamda anlamlı olmadığı halde yanlışlıkla istatistikî anlamda anlamlı olduğu kanaatine varılması muhtemeldir. Bu problemin aşılması için Stata programındaki clustered robust komutu kullanıldı. Sıralı regresyon analizleri sonuçları Tablo 5'te gösterildi.

Tablo 5. Sıralı Regresyon Analizleri

TC devleti adildir				
	b	s. e.	z	p>z
Köyümüzü devlet boşalttı	-1.22	0.34	-3.59	0.00
TC devletini seviyorum	2.04	0.45	4.50	0.00
Zarar-Ziyan Kanunu ^a	0.29	0.19	1.51	0.13
/kesim 1	-2.65	0.85		
/kesim 2	1.67	1.31		
/kesim 3	9.57	1.87		
Pseudo R ²		0.27		
TC devletini seviyorum				
	b	s. e.	z	p>z
TC devleti adildir	2.14	0.51	4.18	0.00
Göç edilen yer ^b				
Köy merkezine göç ettik	1.12	1.13	0.99	0.32
İlçe merkezine göç ettik	0.67	0.80	0.84	0.40
İl merkezine göç ettik	0.97	0.85	1.14	0.26
Çukurova'ya göç ettik	1.51	0.75	2.02	0.04
Batı'ya göç ettik	1.85	0.86	2.14	0.03
Zarar-Ziyan Kanunu ^a	0.45	0.17	2.70	0.01
/kesim 1	-7.99	0.72		
/kesim 2	-4.37	0.55		
/kesim 3	2.22	0.37		
Pseudo R ²		0.26		

^aZarar-Ziyan Kanunu kapsamında müracaat etti, ama tazminat alamadı = -1, hiç müracaat etmedi = 0, müracaat etti ve tazminat aldı = 1 ^b Referans kategorisi = hiç göç etmedi

Tablo 5'te iki panel bulunmaktadır. Üstteki paneldeki bağımlı değişken "Sizce TC devleti adil midir?" sorusuna verilen cevaplardır. Alttaki paneldeki bağımlı değişken ise "TC devletini seviyor musunuz?" sorusuna verilen cevaplardır. Her iki paneldeki asıl bağımsız değişken 5233 sayılı kanundur. Bu değişkenin üç değeri vardır: 5233 sayılı kanun kapsamında müracaat etti, ama tazminat alamadı = -1, hiç müracaat etmedi = 0, müracaat etti ve tazminat aldı = 1. Analizler sonucunda bu değişkenin çarpanının pozitif ve istatistiki anlamda anlamlı olması 5233 sayılı kanunun deklare edilen amaçlara ulaşmada faydalı olduğunu göstermektedir. Her iki paneldeki analiz için de anketlerin uygulandığı köyleri gösteren kukla değişkenler kullanıldı, ama sayfadan tasarruf etmek için tabloda gösterilmedi. Zaten bu değişkenler kontrol için kullanılmıştır.

Üstteki panelde görüldüğü üzere, köyümüzü devlet boşalttı diyenler ile "TC devletini seviyor musunuz?" sorusuna olumlu cevaplar verenler "TC devleti adil midir?" sorusuna da daha olumlu cevaplar vermişlerdir. 5233 sayılı kanunun ise, "TC devleti adil midir?" sorusuna verilen cevaba istatistiki anlamda anlamlı bir etkisi yok-

tur. Her ne kadar bu böyle olsa da, 5233 sayılı kanun için oluşturulan değişkenin çarpanı pozitif ve z değeri de çok küçük değildir ($z=1.51$). Ayrıca, adalet ile ilgili diğer değişkenler de kullanarak oluşturulan bir başka değişken ile yapılan analizler, 5233 sayılı kanunun etkisi olabileceğine işaret etmektedir.

Adalet ile ilgili sorulan üç sorunun da birbirleriyle çok ilişkili olduğu görülmektedir. Sorular: (1) 5233 sayılı kanunu adil ve hakkaniyete uygun buluyor musunuz? (2) Sizce, 5233 sayılı kanun adaletin tesisine faydalı oldu mu? (genel anlamda) ve (3) Sizce, TC devleti adil midir? (genel anlamda). Zaten de bu sorulara verilen cevapların birbirleriyle ilişkili olmaları beklenmektedir. TC devletinin adil olduğunu düşünenlerin, 5233 sayılı kanunun da adil olduğunu ve 5233 sayılı kanunun adaletin tesisine faydası olduğunu düşünmeleri beklenmektedir. Ya da, 5233 sayılı kanunun adil olduğunu düşünenlerin, bu kanunun adaletin tesisine faydası olduğunu ve TC devletinin adil olduğunu düşünmeleri beklenir. Bu ilişkilerdeki sebep-sonuç yönünü belirlemek de çok kolay değildir. Ancak, şunu kolayca varsayabiliriz ki, bu sorulara olumlu cevap verenler genel anlamda TC devletinin adil olduğunu, olumsuz cevap verenler de adil olmadığını düşünüyorlardır. Ampirik bulgular da zaten bu yönde. Bu sorular faktör analizine tabi tutulduğunda soruların bir faktöre yüklenildiğini ve faktör yüklenme değerlerinin de yüksek olduğu görüldü (KMO=0.66, açıklanan varyans=%61, yüklenme değerleri 0.76 ile 0.82 arasında). Onun için, bu değişkenler faktör analizi ile birleştirildi ve TC devleti adildir adlı bir değişken oluşturuldu. Bu değişken, lineer regresyon analizinde bağımlı değişken olarak kullanıldı. Bu analizin sonuçları, yukarıda rapor edilen sonuçlarla çok benzerlik gösterdi. Yalnız bir farkla ki, bu analizde 5233 sayılı kanunun etkisi istatistikî anlamda anlamlıydı ($z=2.63$). Bu bulgular ekte sunuldu.

Alttaki paneldeki değerlere bakıldığında ise şunlar görülmektedir: TC devleti adil midir? sorusuna olumlu cevap verenler ile Çukurova ve Batı'ya göç edenler TC devletini seviyor musunuz? Sorusuna da daha olumlu cevaplar veriyorlar. Ayrıca, 5233 sayılı kanun için oluşturulan değişkenin çarpanı da pozitif ve z değeri de yüksek ($z=2.70$). Bu da gösteriyor ki, 5233 sayılı kanunun TC devletini seviyor musunuz? Sorusuna verilen cevaplar üzerinde istatistikî anlamda anlamlı bir etkisi vardır.

Tablo 5'te pseudo R^2 'ler de rapor edildi. Her iki pseudo R^2 değerine de bakıldığında görülüyor ki bağımsız değişkenler bağımlı değişkenlerdeki varyansın yaklaşık dörtte birini açıklamaktadır. Tablo 5'te rapor edilmeyen bir şey şu ki, analizler sadece anketin uygulandığı köyler için oluşturulan kukla değişkenlerle yapıldığında pseudo R^2 değerleri üstteki panel için 0.14, alttaki panel için 0.20 idi. Bu analizlere kontrol değişkenleri de eklendiğinde pseudo R^2 değerleri üstteki panel için 0.27'ye, alttaki panel için de 0.26'ya yükselmiştir. Yani, her ne kadar 5233 sayılı kanun için oluşturulan değişkenin etkisi (alttaki panelde) istatistikî anlamda anlamlı ise de bu

değişkenin analize dâhil edilmesi ile açıklanan varyanstaki artış %1'den daha fazla değildir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada deneklere iki temel soru sorulmuştur. Bunlar: “TC devletini seviyor musunuz?” “TC devleti adil midir?” Neticede bu iki soruya verilen cevaplara etki eden beş faktör olduğu bulunmuştur. Birincisi, bu iki soruya verilen cevaplar birbirleriyle çok ilişkilidir. Şöyle ki, “TC devletini seviyorum” diyenlerin “TC devleti adildir” deme ihtimalleri, “TC devletini sevmiyorum” diyenlerin de “TC devleti adil değildir” deme ihtimalleri yüksektir. İkincisi, bu iki soruya da verilen cevaplara etki eden en önemli faktör deneğin köyüdür. Yani, bazı köylerde insanların TC devletini seviyorum ya da TC devleti adildir deme ihtimalleri diğer köylere nazaran daha yüksektir. Üçüncüsü, yalnızca TC devletini seviyor musunuz? Sorusuna verilen cevaba etki eden önemli bir faktör deneğin göç ettiği yerin kaynağa olan uzaklığıdır. Daha uzağa göç edenlerin TC devletini seviyorum deme ihtimalleri köyünde kalan ya da daha yakına göç edenlerinkinden daha yüksekti. Dördüncüsü, yalnızca TC devleti adil midir? Sorusuna verilen cevaba etki eden önemli bir faktör deneğin köyünü kimin boşalttığını düşündüğüdür. Deneklerden, köyümü “devlet” boşalttı diyenlerin TC devleti adil değildir deme ihtimalleri diğerlerine nazaran daha yüksektir. Beşincisi ki bu asıl araştırma sorusuydu, 5233 sayılı kanunun TC devletini seviyor musunuz? Sorusuna verilen cevaba etkisi istatistiki anlamda anlamlı, ama etki büyüklüğü çok küçüktür. Ancak, 5233 sayılı kanunun TC devleti adil midir? Sorusuna verilen cevaba etkisi ya istatistiki anlamda anlamlı değildi, ya da aksi durumda ise etki büyüklüğü çok küçüktür. Yani, 5233 sayılı kanun kapsamında tazminat alanların hiç müracaat etmeyenlere nazaran, hiç müracaat etmeyenlerin de müracaat edip de müracaatı reddedilenlere nazaran, TC devletini seviyorum ve TC devleti adildir deme ihtimalleri daha yüksekti. Peki, bunlar ne anlama geliyor? Bu bölümde sırayla bunlar tartışılacaktır. TC devletini seviyor musunuz? Sorusuna verilen cevapla TC devleti adil midir? Sorusuna verilen cevabın birbirleriyle ilişkili olması zaten beklenen bir durumdur. TC devletini sevenlerin onun adil olduğunu düşünmeleri, TC devletinin adil olduğunu düşünenlerin de onu sevmeleri beklenir. Onun için bu bulgu tartışılmamıştır.

“TC devletini seviyor musunuz?” ve “TC devleti adil midir?” sorularına etki eden en önemli faktörün deneğin köyü olması önemli bir bulgudur. Bu, insanların duygu ve düşüncelerini şekillendirmede sosyal ortamın önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir. Aslında bu da zaten beklenen bir durumdur. Kişi TC devleti ile ilgili öğrendiklerinin önemli bir kısmını yüz yüze iletişim halinde olduğu diğer kişilerden öğrenir. Yüz yüze iletişim halinde olduğu bu kişilerin düşünceleri ise kişinin kendi duygu ve düşüncelerini şekillendirmede diğer iletişim araçlarına oranla daha etkili olması beklenir. Bu durumda, insanların TC devleti ile ilgili duygu ve düşüncelerinde ikamet edilen köye bağlı olarak farklılaşması beklenir. Bu çalışmada, ikamet

edilen köyün insanların TC devletini seviyor musunuz? sorusuna verilen cevaptaki varyansın %14'ünü, TC devleti adil midir? sorusuna verilen cevaptaki varyansın da %20'sini açıkladığı bulunmuştur.

TC devletini seviyor musunuz? ve TC devleti adil midir? sorularına verilen cevapların köye göre farklılaşmasının bir diğer nedeni de devletin köylere farklı muamelelerde bulunmasıdır. Doğrusu, OHAL döneminde bazı köyler zorla boşaltılmış, bazıları boşaltılmamıştır. Araştırmada, deneklerin bir kısmı köylerinin hem boşaltıldığını hem de yakıldığını, bir kısmı ise yalnızca boşaltıldığını söylediler. Bunlar da devletin farklı köylere farklı muameleler yaptığını işaret etmektedir. Muameledeki bu farklılaşma duygu ve düşüncelerdeki farklılaşmaya neden olmuştur.

Sorulara verilen cevapların köylere göre farklılaşmasının üçüncü bir nedeni de şudur: Güneydoğu'daki sorunun taraflarından birisi devlet ise diğeri de PKK'dır. Devlet ve PKK insanların kalbini kazanmada birbirleri rağmına rakip durumdadırlar. Dolayısıyla, devletininkinde olduğu gibi PKK'nın da insanlara karşı muamelesi köyler arasında farklılaşıyor olabilir. Bu da, insanların sorulara verdikleri cevapların köyler arasında farklılaşmasının bir nedeni olabilir. Kısaca, PKK'nın daha yoğun propaganda yaptığı köylerde insanların devleti sevmiyorum, ya da devlet adil değildir deme ihtimalleri de daha yüksektir.

TC devletini seviyor musunuz? sorusuna verilen cevaba etki eden, ancak TC devleti adil midir? sorusuna verilen cevaba etki etmeyen bir faktörün göç edilen yer ile kaynak arasındaki mesafe olduğu görüldü. Daha uzağa göç edenlerin TC devletini seviyorum deme ihtimalleri daha yüksektir. Ayrıca, daha spesifik olarak, Çukurova'ya ve Batı'ya göç edenlerle köyünde kalanların bu soruya verdikleri cevaplar arasındaki fark istatistiki anlamda anlamlıydı. Bunun iki nedeni olabilir. Birincisi, insanlar sorunun merkezinden uzaklaştıkça devlete daha çok yaklaşıyorlar. Aksine, sorunun merkezine ne kadar yakınlarsa, belki de devleti sorunun kaynağı ya da bir parçası olarak gördükleri için, devletten duygusal anlamda uzaklaşıyorlar. İkincisi, yukarıda da bahsedildiği gibi, sosyal ortam bu soruya verilen cevaba etki ediyor olabilir. Güneydoğu'da, kişinin devlete karşı olumsuz duygu ve düşüncelere sahip birisiyle yüz yüze iletişim halinde olma ihtimali görece yüksektir. Çukurova'da veya Batı'da ise bu ihtimal görece daha düşüktür. Bu durumda, Çukurova'ya veya Batı'ya göç edenlerin devlete Güneydoğu'da kalanlara nazaran duygusal olarak daha çok yaklaşımları beklenir.

TC devleti adil midir? sorusuna verilen cevaba etki eden, ancak TC devletini seviyor musunuz? sorusuna verilen cevaba etki etmeyen bir faktörün "köyümüzü devlet boşalttı" denmesi olduğu görüldü. Aslında deneklerden önemli bir bölümü köyümüzü devlet boşalttı demişlerdi. Bunlardan bir kısmı "devlet ve asker boşalttı," bir kısmı "devlet ve korucu boşalttı," bir kısmı "devletin askeri boşalttı" ve buna benzer cevaplar vermişlerdi. Ancak yalnızca "asker boşalttı," yalnızca "korucular boşalttı" diyenler de vardı. Burada dikkati çeken nokta, "asker boşalttı," "koru-

cular boşalttı” diyenler değil de, “devlet boşalttı,” “devlet ve korucular boşalttı,” “devletin askeri boşalttı” ve benzeri cevaplar verenlerin TC devleti adil değildir deme eğiliminin yüksek olmasıdır. Yani, köyü boşaltan her kimse, eğer devlet ile özdeşleştiriliyorsa TC devleti adil midir? sorusuna verilen cevaba etki ediyor. Aksi durumda etki etmiyor. Bu durum basitçe şunu gösteriyor: Köyleri devletin boşalttığını düşünenler devletin adil olmadığını düşünüyorlar.

Burada dikkati çeken önemli bir diğer nokta da şu ki, TC devletini sevme ve TC devletinin adil olduğunu düşünme farklı kavramlar ve farklı faktörlerden etkileniyorlar. TC devletini sevme sosyal ortamla ilgili. Ancak, TC devletinin adil olduğunu düşünmek sosyal ortamla ilişkili değil. Güneydoğu’da yaşayanlar Çukurova’da ya da Batı’da yaşayan arasında TC devletinin adil olduğunu düşünme açısından bir fark yoktur.

Bu çalışmanın asıl araştırma soruları 5233 sayılı kanunun devleti sevme ve devletin adil olduğunu düşünmeye etkisi olup olmadığıydı. Sonuçta, 5233 sayılı kanunun bir etkisi olabileceği görüldü. Daha spesifik olarak, 5233 sayılı kanunun devleti sevmeye bir etkisi vardı ama bu etki çok küçüktü; varyansın yüzde birinden daha azını açıklıyordu. Devletin adil olduğunu düşünme ile ilgili iki farklı analiz yapıldı. Bunlardan birisinde ankette sorulan TC devleti adil midir? sorusu bağımlı değişken olarak kullanıldı ve sonuçta 5233 sayılı kanun ile devletin adil olduğunu düşünme arasında bir ilişki olmadığı görüldü. İkincisinde ise devletin adil olup olmadığı ile ilgili üç farklı soru birleştirilerek bir faktör oluşturuldu ve bu faktör bağımlı değişken olarak kullanıldı. Bu analizin sonuçları ekte sunuldu. Ancak, bu ikinci analizin sonucunda 5233 sayılı kanunun devletin adil olduğunu düşünmeye etkisi olduğu görüldü. Bu etki de çok küçüktü; varyansın yüzde birinden daha azını açıklıyordu. Bu bulgunun en direk ve basit yorumu şudur: 5233 sayılı kanun deklare edilen amacı yönünde bir etki meydana getirmiştir, ancak bu etki çok küçüktür. Fakat burada Ne kadar küçüktür? sorusunu da sormak gerekir. Kişinin TC devletini sevmesi ya da TC devletinin adil olup olmadığı konusundaki tutumu uzun zamanda oluşur ve birçok faktöre bağlıdır. Bunlarda meydana gelecek değişikliğin de uzun zaman alması ve birçok faktöre bağlanması beklenir. Zarar Ziyan Kanunu ise bu faktörlerden yalnızca bir tanesidir. Açıklanan yüzde birlik varyansın küçük mü? büyük mü? olduğu da bu bakış açısıyla değerlendirilmelidir.

Bu çalışmanın bulguları ışığında devlet için yapacağımız politika önerileri şunlardır. Birincisi, devlet-vatandaş ilişkileri konusunda köyler arasındaki farklılıkların fark edilmeli ve atılacak adımların ona göre planlanmalıdır. İnsanların çoğunun “TC devleti adil değildir” ve “TC devletini sevmiyorum” dediği köyler için yapılması gerekenler tabii ki insanların çoğunun TC devleti adildir ve TC devletini seviyorum dediği köylerle bir değildir. Birinci gruba giren köylere yönelik atılan adımlar daha güçlü olmalıdır. İkincisi, insanların devlet ile ilgili tutumlarının sosyal ortamdan önemli ölçüde etkilendiği görüldü. Bu da demektir ki, bireylerden daha çok grupla-

rın tutumlarını etkilemeye yönelik adımlar atılmalıdır. Aksi takdirde, ilgilenilen birey sosyal ortamına döndüğünde yine eski haline döneceği/yaklaşacağı için yapılanların bir kısmı boşa gitmiş olacaktır. Üçüncüsü, bu çalışmanın verilerinden edinilen izlenim şudur: İnsanlar köy boşaltmaların adil olmadığını; köy boşaltmalarını devlet ile özdeşleştirenler de devletin adil olmadığını düşünüyorlar. Devletin, vatandaşıyla barışabilmesi için köy boşaltmalarıyla ilgili yapılan yanlışları kabullenmesi gerekir ki son zamanlarda zaten bu yönde adımlar atılmıştır.

Buraya kadar olanlar genel anlamda ortaya koyduğumuz politika önerileriydi. Asıl araştırma sorusuyla ilgili ise şunları öneriyoruz. 5233 sayılı kanun deklare edilen amacına ulaşma yönünde bir etki göstermiştir, ama bu etki çok küçüktür. Bunun nedenleri arasında şunların önemli olduğunu düşünüyoruz. Birincisi, 5233 sayılı kanun, geçiş dönemi adaleti uygulamalarındandır. de Greiff'e (2010) göre, geçiş dönemi adaleti uygulamaları çok kötü ortamların uygulamalarıdır. Dolayısıyla, bu uygulamaların önceki dönemde meydana gelen zararların tamamını ya da kayda değer bir kısmını telafi etmeleri zaten beklenemez. Onun için, bu uygulamalar ancak birlikte, bir bütün olarak uygulandıklarında fark edilir bir etki gösterme şansına sahip olabilirler. Aslında zaten bu uygulamaların amacı da belki meydana gelen zararların tamamen karşılanması değil (çünkü bu çoğunlukla mümkün değildir), devletin bu zararları telafi etme konusundaki niyetinin olduğunu göstermektir. İkincisi, geçiş dönemi adaleti uygulamaları ancak bir bütün olarak uygulandıklarında amacına uygun algılanabilirler. Yani, insanlar bu uygulamaları bir bütün olarak görürlerse devletin bunlarla ne yapmak istediğini algılayabilirler. Aksi durumda bu uygulamanın hedefinde ne olduğunu algılayamazlar.

Üçüncüsü, geçiş dönemi adaletinin iki ara, iki de nihai hedefi vardır. Ara hedefleri mağdurların tanınmasını sağlamak ve vatandaş güvenini tesis etmek, nihai hedefleri de uzlaşma ve demokratikleşmeye katkı sağlamaktır (de Greiff, 2010; Kurban ve Yeğen, 2012). Geçiş dönemi adaleti uygulamaları birlikte uygulandığında bu hedeflere ulaşma yönünde bir etki meydana getirebilir. Mesela tazminatlar, hakikat komisyonları aracılığıyla mağduriyetlerin tanınması ile birlikte uygulandığında vatandaş güvenini tesis etme yönünde etki gösterir. Aksi durumda ise devletin insanları para ile satın almaya çalışması olarak algılanabilir (de Greiff, 2010; Moon, 2012; Kurban ve Yeğen, 2012). Öte yandan, hakikat komisyonları da, tazminatlarla birlikte uygulandığında vatandaş güvenini tesis etme yönünde bir etki gösterir. Çünkü ödenen tazminatlar devletin zararları telafi etme yönünde samimiyetinin bir göstergesi olarak algılanır. Aksi durumda ise hakikat komisyonlarının raporlarının "kuru laf" mesabesinde kalmaları muhtemeldir (de Greiff, 2010). Kanaatimizce, 5233 sayılı kanunun deklare edilen amaçlarına ulaşamamasının nedenlerinin önemli bir tanesi kanunun diğer uygulamalarla desteklenmemiş olmasıdır. Mesela, köy boşaltmalarla ilgili bir hakikat komisyonu kurulmamıştır. Köy boşaltmalar insan hakkı ihlalleridir, ama bu ihlalleri gerçekleştirenlerle ilgili herhangi bir şekilde yargılama yapılmamıştır.

Kaynaklar

Abru-El-Fadl, R. (2012), Beyond conventional transitional justice: Egypt's 2011 revolution and the absence of political will, *The International Journal of Transitional Justice*, 6: 318-330.

Adhikari, P., W. L. Hansen ve K. L. Powers (2012), The demand for reparations: grievance, risk, and the pursuit of justice in civil war settlement, *Journal of Conflict Resolution*, 56(2): 183-205.

Arthur, P. (2009), How "transitions" reshaped human rights: A conceptual history of transitional justice, *Human Rights Quarterly*, 31(2): 321-367.

Baharççek, A. ve G. Tuncel (2011), Terörle mücadelenin zorlukları ve bu zorlukları aşmada farklı bir yaklaşım: Demokratik mücadele yöntemi, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 2(2): 1-15.

Bal, İ. (2007), PKK terör örgütü: Tarihsel süreç ve 28 Mart Diyarbakır olayları analizi, *USAK*, 2(8): 75-89.

Blakeley, G. (2013), Evaluating Spain's reparation law, *Democratization*, 20(2): 240-259.

Call, C. T. (2003), Democratization, war and state-building: Constructing the rule of law in El Salvador, *Journal of Latina American Studies*, 35: 827-862.

Cornell, E. S. (2001), The land of many crossroads: The Kurdish question in Turkish politics, *Orbis*, 45(1): 31-46.

Criss, N. B. (1995), The nature of PKK terrorism in Turkey, *Studies in Conflict and Terrorism*, 18: 17-37.

Crocker, D. A. (1999), Reckoning with past wrongs: A normative framework, *Ethics & International Affairs*, 13(1): 43-64.

David, R. ve S. Y. P. Choi (2005), Victims on transitional justice: Lessons from the reparation of human rights abuses in the Czech Republic, *Human Rights Quarterly*, 27(2): 392-435.

----- (2009), Getting even or getting equal? Retributive desires and transitional justice, *Political Psychology*, 30(2): 161-192.

de Greiff, P. (2010), A normative conception of Transitional Justice, *Politorbis*, 50: 17-29.

Doruk, Y. (2010), Türkiye'de yerinden edilmişlik olgusu, Türkiye'de Zorunlu Göç: Hükümet Politikaları, İstanbul: TESEV.

Duggan, C. (2012), "Show me your impact": Evaluating transitional justice in contested spaces, *Evaluation and Program Planning*, 35: 199-205.

Ergil, D. (2000), Suicide terrorism in Turkey, *Civil Wars*, 3(1): 37-54.

----- (2009), Kürt Raporu: Güvenlik Politikalarından Kimlik Siyasetine, Timas Yayınları.

"Sessiz Devrim: Türkiye'nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri, 2002-2012", (2013), Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, http://www.kdgm.gov.tr/snetix/solutions/kdgm/resources/uploads/sessiz_devrim.pdf, (erişim: 14.04.2014).

"Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KRDP)", <http://www.illeridairesi.gov.tr/iller/illericerik.aspx?icerik=174>, (erişim: 14.04.2014).

Kurban, D. (2008), Batman ili alan araştırması değerlendirmesi: Tazminat Yasası'nın uygulaması, "Zorunlu Göç" ile Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası, İstanbul: TESEV.

Kurban, D., A. B. Çelik ve D. Yükseler (2006), *Overcoming A Legacy of Mistrust: Towards Reconciliation between the State and the Displaced*, Geneva: Norwegian Refugee Council Internal Displacement Monitoring Centre.

Kurban, D. ve M. Yeğen (2012), *Adaletin Kıyısında: 'Zorunlu' Göç Sonrasında Devlet ve Kürtler*, İstanbul: TESEV.

Moon, C. (2012), 'Who'll pay reparations on my soul?' Compensation, social control and social suffering, *Social & Legal Studies*, 21(2): 187-199.

Mooney, E. (2005), The concept of internal displacement and the case for internally displaced persons as a category of concern, *Refugee Survey Quarterly*, 24(3): 9-26.

Morgado, A. (2006), *Turkish Culture and its Influence on the Counter-Insurgency Campaign Against the Kurdistan Worker's Party (PKK)*, School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth: Kansas

Özcan, Ö. (2010), *Van ili ve Köye Dönüş Ve Rehabilitasyon Projesi, Türkiye'de Zorunlu Göç: Hükümet Politikaları*, İstanbul: TESEV.

Özeren, S., M. A. Sözer ve O. Başbüyük (2012), Bireylerin terör örgütüne katılmasına etki eden faktörler üzerine bir alan çalışması: PKK/KCK örneği, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 3(2): 57-83.

Posner, E. A. ve A. Vermeule (2004), *Transitional justice as ordinary justice*, *Harvard Law Review*, 117(3): 761-825.

- Raudenbush, S. ve A. Bryk (2002), *Hierarchical Linear Models for Social and Behavioral Research: Applications and Data Analysis Methods*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Sampson, R. J. ve W. B. Groves (1989), *Community structure and crime: Testing social-disorganization theory*, *The American Journal of Sociology*, 94(4): 774-802.
- Sampson, R. J., S. W. Raudenbush ve F. Earls (1997), *Neighborhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy*, *Science*, 277(5328): 918-924.
- Sanchez-Cuenca, I. ve L. de la Calle (2009), *Domestic terrorism: The hidden side of political violence*, *Annual Review of Political Science*, 12: 31-49.
- Shaw, C. R. ve H. D. McKay (1942), *Juvenile Delinquency and Urban Areas*, Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Teitel, R. G. (2003), *Transitional justice genelolgy*, *Harvard Human Rights Journal*, 16: 69-94.
- Terör ve Terörizmle Mücadeleden Doğan Zararların Karşlanması Hakkında Kanun Tasarısı, (2004), <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0793.pdf>, (Erişim: 14.04.2014).
- Tse-Tung, M. (1937), *On Guerrilla Warfare*, translated by Samuel Griffin, 2d ed., Urbana: Univ. Illinois Press.
- Türkiye Göç Ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması (TGYONA) (2006), Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara
- Uslu, E. (2007), *Turkey's Kurdish problem: Steps towards solution*, *Studies in Conflict and Terrorism*, 30: 157-72.
- Ünal, M. C. (2012), *The Kurdistan Worker's Party (PKK) and popular support: Counterterrorism towards an insurgency nature*, *Small Wars & Insurgencies*, 23(3): 432-455.
- Van Bruinessen, M. (2002), *Kurds, states, and tribes*, *Tribes and Power: Nationalism and Ethnicity in the Middle East*, Faleh A. Jabar ve Hosham Dawod (eds.), London: Saqi: 165-183.
- Vinjamuri, L. ve J. Snyder (2004), *Advocacy and scholarship in the study of international war crime tribunals and transitional justice*, *Annual Review of Political Science*, 7: 345-362.
- Yükseler, D. (2008), *Diyarbakır'da yerinden edilme sorunu: geri dönüş, kentsel sorunlar ve Tazminat Yasası'nın uygulamaları, "Zorunlu Göç" ile Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası*, İstanbul: TESEV.

Ek 1. Anket

Sorular

1.5233 sayılı kanundan haberiniz var mı?

a) evet b) hayır

2.Bu kanunla herhangi bir ilişkiniz var mı? Kanundan faydalanmak için herhangi bir müracaatta bulundunuz mu? Müracaat etmişseniz tazminat aldınız mı?

a) müracaat etmedim b) müracaat ettim, ama reddedildi c) müracaat ettim, tazminat aldım

3.5233 sayılı Kanun neden çıkartıldı? Biliyor musunuz?.....

4.Köyünüz boşaltıldı mı?

a) evet b) hayır

5.Evet, ise, kim, neden boşalttı?

6.Köyünüz boşaltılınca nereye göç ettiniz?.....

7.Göç ettiğiniz yerde vatandaşlar tarafından toplumsal baskıya maruz kaldınız mı? Nasıl?.....

8.Göç ettiğiniz yerde devlet size karşı negatif bir ayrımcılık yaptı mı? Nasıl?.....

9.5233 sayılı kanun kapsamında ödenen tazminatlar zararlarınızı karşıladı mı?

a) evet b) hayır

10.Cevabınız hayır ise, neden?.....

11.5233 sayılı kanun kapsamında ödenen tazminat ile ne yaptınız?.....

12.5233 sayılı kanun kapsamında ödenen tazminat bu güne kadar yaşanan acı ve problemlerinizi çözdü mü?

a) evet b)hayır

13.Nasıl?.....

14.5233 sayılı Kanunu adil ve hakkaniyete uygun buluyor musunuz?

a) çok adil b) adil c) adil değil d) hiç adil değil

15.Cevabınız adil değil ya da hiç adil değil ise, neden?

16.5233 sayılı Kanun olması gerektiği gibi uygulandı mı?.....

17.Sizce, 5233 sayılı Kanun adaletin tesisine faydalı oldu mu? (genel anlamda)

a) çok faydalı oldu b) biraz faydalı oldu c) faydalı olmadı d)hiç faydalı olmadı

18.Sizce, TC devleti adil midir? (genel anlamda)

a) çok adildir b) adildir c) adil değildir d) hiç adil değildir

19.TC devletini seviyor musunuz?

a) çok seviyorum b) seviyorum c) sevmiyorum d) hiç sevmiyorum

Demografikler

Yaş?

Eğitim durumu?

Hanenizde kaç kişi yaşıyor?

5233 Sayılı Kanunun Uygulanışı ile "T.C. devleti adil midir? (genel anlamda)" ve "T.C. devletini seviyor musunuz?" Sorularına Verilen Cevaplar Arasındaki İkili İlişkiler

	Müracaat etti, reddedildi	Müracaat etmedi	Müracaat etti, tazminat aldı
Hiç adil değildir	1.52	1.09	2.37
Adil değildir	82.23	81.52	90.73
Adildir	15.74	16.30	6.71
Çok adildir	0.51	1.09	0.45
Ki kare (6)	23.34	p	0.00
	Müracaat etti, reddedildi	Müracaat etmedi	Müracaat etti, tazminat aldı
Hiç sevmiyorum	16.33	13.04	26.09
Sevmiyorum	75.51	81.52	71.34
Seviyorum	7.65	4.89	2.57
Çok seviyorum	0.51	0.54	0.00
ki kare (6)	27.28	p	0.00

Not: Hücre değerleri yüzdeler.

Lineer Regresyon Analizi

	TC devleti adildir (faktör)			
	b	s. e.	z	p>z
Köyümüzü devlet boşalttı	-0.38	0.15	-2.54	0.02
TC devletini seviyorum	0.55	0.19	2.90	0.01
5233 sayılı kanun ^a	0.13	0.05	2.63	0.02
R ²		0.30		

^a5233 sayılı kanun kapsamında müracaat etti, ama tazminat alamadı = -1, hiç müracaat etmedi = 0, müracaat etti ve tazminat aldı = 1 ^b Referans kategorisi = hiç göç etmedi

